

SZABÓ GÁBOR

Egy örökké zárva tartó könyvtárról

KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ:
APRÓMUNKA EGY PALOTÁÉRT

Magvető Kiadó
Budapest, 2018
88 oldal, 2999 Ft

Úgy tűnik, a Krasznahorkai-univerzum súlyosan és rendíthetetlenül, csupán a maga törvényeinek engedelmességgel gravitál az irodalmi térben, és e kikezdzhetetlen alkotói szuverenitás a független gondolkodás és létezés etikáját írja bele az életmű egészébe. A periféria, a margó határvidékén történő berendezkedés nem csak a szerzői autonómia, hanem az aktuális irodalmi divatokat következetesen figyelmen kívül hagyó szövegek tekintetében is a szabadság megőrzésének egyik lehetséges biztosítéka. Krasznahorkai tehát anarchista szerző, aki e periféria közvetítőjeként társadalmi létezésünk és személyes egzisztenciánk alapjaira kérdez rá; művei azokat a fundamentumokat kezdik ki, melyeket talán csak a legmerészebbek mertek kérdőre vonni. Prózája a létezés drámáját úgy fordítja mondatokká, hogy azokból komor fájdalommal és lidérces iróniával csendül ki az elesettekkel, a kiszolgáltatottakkal történő szolidaritás felvállalása, hogy aztán ebből a sűrű etikai jelenlétből párologtassa elő az elvesztett vagy talán sosemvolt metafizikum utáni sóvár és rezignált vágyát.

És egyre inkább látható az is, hogy Krasznahorkai valójában már első, a *Mozgó Világban* 1977-ben megjelent elbeszélése óta egyetlen szöveget ír. Ezért aztán minden egyes regénye, teljesen következetes módon: *utolsó* regény, amelyet csak azért követ egy mindig újabb és újabb mű, hogy magyarázza, pontosítsa, jobban láthatóvá tegye számunkra eme Vég elkerülhetetlen szükségszerűségét, hogy ismételten rögzíteni próbálja a Krasznahorkai szövegek tulajdonképpen egyetlen tárgyát: a *széthullás* időtlenné dermedt pillanatának szerkezetét. A *Báró Wenckheim* is egy ilyen nagy, utolsó regény volt, amely után azonban már tényleg nehéz volt elképzelni bármiféle folytatást, hiszen ebben a jelentékeny műben az önfelszámolás tragikus nevetéssé stilizált gesztusával

”

szüntette meg magát mind a szétnevetett műfaji hagyomány, mind a transzcendens várakozások illúziója, mind pedig maga a regény, sőt annak szerzője is.

A *Manhattan terv* – és ez talán csak most látszik igazán – olyan térképként, terek, útvonalak (és képek) dialógusaként született aztán meg, amely az új utolsó könyv, az *Aprómunka egy palotáért* világába vezetett el, ami viszont ismét ezer szálon keresztül szövődik vissza az életmű anyagába. Egyúttal pedig olyan lét- és ismeretelméleti jegyzet, amely nem csupán az eddigi művek filozófiai állványzatát rekonstruálja, hanem – Krasznahorkai egyik jellemző poétikai megoldásával – saját olvashatóságát is eme művészetbölcselet tárgyaként zárja el megismerhetőségének, általában: a *megértésnek* minden reményét az olvasótól. Az *Aprómunka* súlyos hallgatásának középpontjában, amiképp csaknem minden Krasznahorkai-írás esetében, a pusztulás nyomasztó és megkerülhetetlen jelenvalósága, a metafizikai hajléktalanság antropológiája és ennek művészi megmutathatósága, illetve megmutathatatlansága áll. Krasznahorkai univerzumában azonban nem Kant radikális gonosza jelenik meg, hiszen a Rossz nála éppúgy nem ellenlábasa valamiféle transzcendens Jó-nak, ahogyan szövegeiben általában is érvénytelenné válnak a formállogikai ellentétek: egymásba hajlik a nevetés és részvét, szatíra és tragédia, fenséges és banális, a metafizika és a fizika. Műveiben a gonosz sokkal inkább a gnosztikusok demiurgosza, aki közönyös gépiességgel őrlí az univerzális létezés anyagát, aki nem csupán lényege ennek a létezésnek, hanem azonos is vele. Időnkénti felbukkanása – a Herceg az *Ellenállás melankóliájában*, a kocsikaraván élén utazó jeges arcú lény a *Báró Wenckheimben*, hogy ne is említsük most a regényeket dúsan behálózó, a folyamatos romlást megjelenítő képeket és eseményeket – csupán a létezés működésének rendjére és irányára történő közömbös figyelmeztetés, önmagára utaló üres jel.

A Cormac McCarthy regényvilágához fűződő mély filozófiai közösség mellett – gondoljunk csak Holden bíróra a *Véres Délkörökből*, vagy a *Jogász* szövegvilágában időnként váratlan és megmagyarázhatatlan módon felbukkanó gepárdok és fekete Cadillaccek néma, fenyegető jelenlétének egészen krasznahorkais motívumára – Krasznahorkai gnóziisa kapcsán csak azért szeretném még gyorsan megemlíteni Leszek Kolakowski *A démon metafizikai sajtókonferenciájának jegyzőkönyve* című szövegét, mert az nem pusztán az *Aprómunka* bizonyos szövegrészeit előlegezi meg meglepő pontossággal, hanem általában is jellemzi az életmű ismeretelméleti pilléreit.

Az *Aprómunka* egy herman melvill nevű könyvtáros jegyzetanyaga, aki az író Melville, Malcolm Lowry és az egyén helyét a folytonosan változó építészeti kontextusokban kereső építész-filozófus, Lebbeus Woods után kutatva próbál eljutni művészetük közös sugalmazásának megértéséhez, amelyet a maga részéről a romok, a háború, a rombolás, a „magától értetődően sátáni létezés” világállapotának tudatosításában és kifejezésében lát. Ahogy írja, e három géniusz tökéletesen tisztában volt azzal, hogy „a valóság természetes nyelve a katasztrófa.” A könyvtáros nyomozása így a művészet, a gondolkodás és a nyelvi formák egyetlen helyes, mert filozófiai értelemben egyedül érvényesnek vélt lehetőségéhez kísérel meg eljutni, és aligha kétséges, hogy a kutatásai során kétségbeesetten jegyzetelő férfi ennek kapcsán tulajdonképpen a Krasznahorkai-életmű művészetelméleti kérdéseinek és kétségeinek ars poeticáját fogalmazza meg. Amikor pedig Woodsszal összefüggésben azt olvassuk a jegyzetekben, hogy alkotásai nem egyszerűen az építészetről szólnak, hanem arról, hogy miképp *gondolkozhatunk* az építészetről, nos, akkor itt nem csupán az önreflexivitás poétikai eljárásait folyamatosan alkalmazó életmű generális önjellemzését látjuk, hanem az *Aprómunka*

íródo szövegének talán elsődleges tétjével, a „lehetséges-e regényt írni?“, illetőleg a „lehetséges-e megértés?“ hermeneutikai problémáival is szembesülünk. Hiszen minden egyes nyom újabb tévút, a Melville-ről olvasott kudarcos monográfiák éppúgy, mint a Másik életébe történő kontemplatív behelyezkedés sikertelen kísérlete, továbbá mindezen lehetőségek és kudarcok pontos megfogalmazása is. És még egy pillanatra Woodsnál maradva, akinek apokaliptikus városképeiről a szöveg igen érzékletes leírásokat ad. Az „*éppen leomló épület*“, melynek „felülete már apró darabokban, de az egész még egyben“, „a szétesés előtti *legeslegutolsó*“ pillanat hanyatlásának rögzítése egyrészt természetesen a Krasznahorkai-univerzum önjellemzéseiként is érvényes vízió, ám áhatatlanul előhívja Petri *Összeomlás* című, 1967-es programversének döbbenetes képeit a támaszték nélkül maradó „én“, a „*Szétesése az épített világnak*“ ideológiai vákuumáról is. „*Vagy inkább nincs egyéb, csak e tolongás? // A nedves, duzzadó tülekedés?*“ – kérdezi csüggedten Petri verse, és Krasznahorkai életműve mintha az erre a kérdésre adott, hosszan kitartott, igenlő válasz lenne.

Az irodalmi túlérzékenységgel egyébként aligha vádolható Sartre írja valahol, hogy jelentős művészet képes csak a bennünk rejlő *sötét rög* érzékeltetése: nos, Krasznahorkai minden egyes műve épp erre tesz lenyűgöző kísérletet. S ahogy Joseph Conrad *The Heart of Darkness* című ismeretelméleti expedíciójának végső konklúziója a létezés sötétségének borzalomként („*the horror*“) történő feltárulkozása, pontosabban, az értelem feltárulkozásának lehetetlenségéről szóló tudás sötét rettenete, úgy Krasznahorkai történeteinek mélyéről is a sötétség ugyanezen hangja morajlik elő. Érdekes lenne komolyabban összevetni azt is, hogy a borgesi *Bábeli könyvtárral* kínálkozó kézenfekvő párhuzam a könyvtáros-hermeneuták kutakodását illetően milyen lényegi *hasonlóságok* mellett *különbözik* Krasznahorkai *Aprómunkájának* intencióitól. A bábeli könyvtárosok által elszántan keresett, a könyvtár egészét átlátható struktúrába rendező, a Könyvtár/Lét értelmét transzcendens középpontként magyarázó Könyvek Könyvének képzete ugyanis ott éppúgy elzárja magát a megismeréstől, s csupán hozzáférhetlenségében mutatja meg magát, amiképp az *Aprómunka* könyvtárosa által tervezett hallgató, önmagába záródó könyvtár is csak örökös távollétként van jelen. Borges alapvetően nyelvi szkepszise és Krasznahorkai alapvetően ontológiai szkepszise itt, a megismerésen túli tudás (conradi) sötétjében tárgyiasul a könyvtár-metaforában.

Az egyetlen mondatból álló mű, a könyvtáros monológja maga is e keresés tétova, tanácsaltalan ritmusát veszi fel, a nekilóduló szöveg minduntalan megtorpan, pontosít, visszavon, újramond, hogy rövidebb-hosszabb kitérők után visszatérjen kiindulási pontjához, s új köröket kezdjen. A kudarc reprezentációja és a reprezentáció kudarcra ugyanazon érem két oldalaként jelzi a létezés és a műalkotás kikerülhetetlen elhibázottságának egymásra utaltságát. (A könyvtáros gyakorta hangoztatott lúdtalpbetegsége alighanem e hermeneutikai sikertelenség, a metafizikai otthonba való eljutás lehetetlenségének groteszk jele, s ebben az értelemben közös antropológiai meghatározottságunk szimbolikus betegsége.) Ahogy a könyvtáros nyomkövető próbálkozásai során minden közelítés távolodásnak bizonyul, ahogy a monológ nekirugaszkodó nyelvi szekvenciái – a Zénon-paradoxonok mintájára – sosem érhetnek célba, úgy válik egyre kétségesebbé a befogadó nyomkövetői, nyomolvasói sikere is az *Aprómunka* értelmezését illetően.

„*Woods rajzai esetében éppen úgy, mint Melville mondatainak esetében – jegyzi le a könyvtáros –, nincs út egy bizonyos ponton tovább a teljes megértés felé, van egy út, persze, a megértésben, de ez csak egy darabig tart, ezen csak egy darabig tudsz akadály nélkül haladni, aztán*

jön egy pont, ahol nincs tovább, mert ott már ugranod kellene. Ez a rezignált belátás természetesen éppúgy vonatkozik a könyvtáros, mint az *Aprómunka* olvasójának értelmezői korlátaira. Érdekes viszont, hogy ez a mondat egy olyan oldalon olvasható, amelynek lapalji jegyzetében a *Moby Dick*ből vett hosszabb idézetnek épp a bibliai Ábrahámot említő részlete szerepel. Kierkegaard garanciájával ezek összeolvasása a teológiai ugrást, a hitbe történő átlenedülést juttathatja eszünkbe, ami egyrészt egérutat jelenthet az imént említett hermeneutikai csődállapotból, másrészt pedig, mint a nyelv feladásának, hátrahagyásának gesztusa, az *Aprómunka* egy másik fontos dimenzióját világíthatja meg. (A Melville kapcsán adott leírás az ember tragikus és céltalan méltóságáról pedig talán nem esik távol mindattól, amit a kierkegaardi Hit Lovagjáról képzelhetünk.)

A könyvtáros ugyanis egy ideális, platóni, Örökké Zárva Tartó Könyvtár létrehozását tervezi, amely a „létezés folyamatos katasztrófájának” idején emlékeztetőül, figyelmeztetésképp magasodna a föld fölé, a gondosan és végérvényesen befalazott ajtókon át örökre elzárva az e tudásra vonatkozó kötetetek millióit. (Ironikus, hogy ennek helyszínéül a könyvtáros, teljesen gyanútlanul, épp az NSA központját szemeli ki.)

Az önnön mauzóleumaként magába záruló Tudás a szókratészi kultúra végének dermesztő emlékműve, melynek létrehozása egyébiránt logikusan következik a Krasznahorkai-életmű előző fejezeteiből, hiszen ne feledjük, hogy e kultúra színpadáról nem csak a *Báró Wenckheim* Tanára vonult ki a maga „gondolkodásmentesítő gyakorlataival”, de már az *Ellenállás melankóliája* Eszter Györgye is. (Itt szeretném megjegyezni, hogy az *Aprómunka* társadalomról leváló, majd a bolondokháza falai mögött eltűnő aszociális könyvtárosa számos, a társadalmi térből a perifériára vonuló/szoruló Krasznahorkai-figura rokona.)

Az elzárt, hallgatag tudás monumentuma, amely csupán saját létezéséről ad hírt, ám sem szerkezetéről, sem nyelvtanáról nem tudhatunk meg semmit, egyaránt emlékeztet a már sokat emlegetett nyomolvasói korlátokra, s hívja fel a figyelmet ama (kierkegaardi?) „ugrás” lehetőségére. A csupán hozzáférhetetlenségében demonstrálódó Tudás, a nyelvi határokon túli hermeneutikai menedék képze - hasonlóan a már említett Borges-szöveg önreferens poétikai megoldásához - visszaháramlik az *Aprómunka* szövegépitményére: az Örökké Zárva Tartó Könyvtár (ahogy ott a bábeli könyvtár) egyfajta belső tükörként a szövegegész metaforája lesz, az író - számos idézettel, allúzióval, hivatkozással telített - szöveg pedig az épülő könyvtárrá válik. Amiképp azonban a könyvtáros nyomozása sem közeledés, hanem távolodás a céljától, úgy falazza el magát szinte oldalról oldalra az épülő szövegekönnyvtár is a teljes megértés értelmezői lehetőségétől, s kínálja fel végső megoldásként a hallgatásba záruló tudás szimbolikus építményét. A létezés katasztrófájának eme védett zónájában ennek a tudásnak, pontosabban e tudás pusztá *létezéséről* hírt adó tudásnak lesz őre és hírnöke a szövegbeli könyvtáros - úgyis, mint Palotaőr -, aki ezt a feladatot, a megőrzés és a híradás nehéz feladatát testálja miránk, többi könyvtárosokra, aprómunkásokra is.

(A Magvető Cafében 2018. szeptember 25-én elhangzott könyvbemutató szövegének szerkesztett változata.)